

Ἦθος τῶν κληρικῶν.

Δέν ἀρκεῖ, ὅμως, μόνον ἡ μόρφωσις. Οἱ ἱερεῖς πρέπει νὰ εἶναι «στολισμένοι μέ παιδείαν καὶ σεμνότητα βίου»⁴³. Καὶ «ἀπὸ τοὺς χειροτονουμένους χρεωστεῖ νὰ ζητῇ ὁ χειροτονῶν ὅχι μόνον γράμματα ἀλλὰ καὶ καλὴν ἀνατροφὴν, χωρὶς τῆς ὁποίας τὰ γράμματα γίνονται συχνὰ πλέον βλαβερά παρὰ ὠφέλιμα»⁴⁴. Ἡ δὲ μόρφωσις, ἀπαραίτητος διὰ τὴν διδασκαλίαν, δέν νοεῖται ἂν δέν συνοδεύηται καὶ ἀπὸ τὴν πρᾶξιν. Οἱ ἱερεῖς πρέπει νὰ «χειραγωγοῦν εἰς τὴν ἀρετὴν μέ τὸ παράδειγμα τῆς ἀρετῆς των»⁴⁵. Ὁ διδάσκαλος τῶν ἄλλων πρέπει πρῶτος αὐτὸς νὰ ἐφαρμόσῃ τὰ διδασκόμενα: «Ὅλοι, χωρὶς ἐξαίρεσιν, ἔχομεν χρεῖαν τῶν ἀποστολικῶν παραγγελμάτων· ἀλλ' ἀσυγκρίτως πλέον τῶν κοσμικῶν χρεωστοῦν νὰ ἀσχολῶνται εἰς τὴν μελέτην καὶ πρᾶξιν αὐτῶν οἱ ἱερωμένοι, διὰ νὰ ἔχωσι τὸ δίκαιον νὰ διδάσκωσι τοὺς κοσμικοὺς μέ παρρησίαν, δείχνοντας μέ τὴν μίαν χεῖρα τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ μέ τὴν ἄλλην, ὅλην εἰς ὅλων τοὺς ὀφθαλμοὺς γυμνὴν καὶ τετραχηλισμένην τὴν ἰδίαν αὐτῶν διαγωγὴν, «προνοοῦμενοι καλὰ οὐ μόνον ἐνώπιον κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων»⁴⁶. «Αὐτοὶ εἶναι τὸ φῶς τοῦ κόσμου»⁴⁷... Αὐτοὶ εἶναι οἱ ὁδηγοί μας⁴⁸... Αὐτοὶ εἶναι τὸ ἅλας τῆς γῆς, καὶ πῶς, αὐτοὶ πρῶτοι σαπημένοι ἔχουν νὰ γαληνίσωσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν κοσμικῶν τὸν βρασμὸν τῶν παθῶν καὶ νὰ παύσωσι τὴν ἠθικὴν σῆψιν; Τὸ παραβολικὸν ἅλας τοῦτο φυλάσσει τὸν σύνδεσμον τῆς εἰρήνης καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν Πολιτείαν. «Ἐχετε ἐν ἑαυτοῖς ἅλας καὶ εἰρηνεύετε»⁴⁹ ἀπαράλλακτα ὡς καὶ τὸ

43. Ἐπιστολ. ΙΙΙ 844.

44. Ἐπιστολ. ΙΙΙ 844.

45. Συμβουλ. τριῶν Ἐπισκ. XIX.

46. Β' Κορ. η' 21.

47. Ματθ. ε' 14—16.

48. Λουκ. στ' 39.

49. Μάρκ. θ' 50.

ἀληθινὸν ἄλας ἐμποδίζει τὴν σῆψιν καὶ διάλυσιν τῶν φυσικῶν σωμάτων. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν οἱ καλοὶ προεστῶτες δημιουργοῦν τοὺς ὄντως καλοὺς χριστιανούς, εἰς τὴν πολιτείαν πάλιν οἱ καλοὶ κυβερνῆται λαμβάνοντες ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἱερέων καλοὺς χριστιανούς δὲν ἀπαντοῦν δυσκολίαν νὰ τοὺς καταστήσωσι καὶ καλοὺς πολίτας»⁵⁰. Τεραστία λοιπὸν ἡ κοινωνικὴ ἀποστολὴ τοῦ «καλοῦ προεστῶτος...». «Εἰς ἓνα λόγον... εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, μόνοι οἱ νόμοι τοῦ Χριστοῦ πρέπει νὰ κυβερνῶσι καὶ τοὺς ποιμένοντας καὶ τοὺς ποιμενομένους... Ὁ ἐπιβαλλόμενος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ζυγὸς τοῦ Χριστοῦ ὠνομάσθη χρηστὸς καὶ ἐλαφρὸς⁵¹ διὰ τὴν ὀφειλομένην ἐξ ἴσου ἱερωμένων καὶ κοσμικῶν ὑποταγὴν εἰς αὐτόν»⁵². Ἡ ἔλλειψις τῆς ὑποταγῆς ταύτης φθείρει τὴν θρησκείαν, ὅπως τὴν φθείρει καὶ ἡ ἔλλειψις προσοχῆς περὶ τὴν διαφύλαξιν τῆς ὀρθῆς πίστεως. «Ἡ θρησκεία, ἔργον αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, φθίρεται.... ἂν δὲν προσέχωσιν οἱ προεστῶτες αὐτῆς νὰ τὴν φυλάσσωσιν ἀκέραιον ὡς παρακαταθήκην ἐμπιστευθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῆς καὶ νὰ μαρτυρῶσι τὴν ἀλήθειαν αὐτῆς μετὰ τὴν διαγωγὴν των, ὡς ἄλλοτε τὴν ἐμαρτύρησαν ἄλλοι μετὰ τὸ αἷμα των»⁵³. Ἡ καλὴ διαγωγή δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ ἡ διὰ τῶν ἔργων ἐπιβεβαίωσις τῶν κηρυττομένων, ἡ «μαρτυρία» τῆς ἀληθείας τῶν πιστευομένων, ἡ διὰ τῆς πράξεως ὁμολογία τῆς Πίστεως. Καὶ ἀπευθυνόμενος ὁ Κοραῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀναφωνεῖ: «Ἐπιθυμεῖτε, φίλοι ὁμογενεῖς, νὰ ᾔσθε, νὰ μείνετε διὰ παντός, ὡς ἐπαγγέλλεσθε, χριστιανοί; σπουδάσετε ν' ἀποκτήσετε ἱερωμένους τῶντι χριστιανούς· καὶ τοιοῦτοι ἱερωμένοι, ἐχθροὶ φιλαρχίας καὶ πλεονεξίας, δὲν ἐξαλείφθησαν ὁλότελα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Τούτων τὸ παράδειγμα ἀναγκάσετε καὶ τοὺς λοιποὺς νὰ ἔχωσι πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν. Τρέ-

50. Ἀτακτα 3, ιε'-ιστ', πρβλ. Ἐπιστολ. ΙΙΙ 844.

51. Ἐνταῦθα ὑποσημειοῖ ὁ Κοραῆς τὸ σχετικὸν γραφικὸν χωρίον Ματθ. ια' 30.

52. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. ιστ'-ιζ'.

53. Συμβ. τριῶν Ἐπισκ. σελ. XV-XVI.

φετέ τους ἐντίμως ὡς πατέρας, σέβεσθέ τους ὡς διδασκάλους τοῦ Εὐαγγελίου»⁵⁴.

Ὁ σεβασμὸς οὗτος πρὸς τοὺς ἱερεῖς εἶναι ἀπαραίτητος. «Διότι ἀφοῦ μίαν φοράν ὁ λαὸς φθάσῃ νὰ καταφρονήσῃ τοὺς ἱερεῖς του, δὲν ἀργεῖ νὰ μεταφέρῃ τὴν καταφρόνησιν, ἢ καὶ τὴν ἀδιαφορίαν, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν θρησκείαν»⁵⁵. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ διαγωγὴ τῶν κληρικῶν δεόν νὰ ᾖ τοιαύτη, ὥστε νὰ ἐμπνέῃ τὸν σεβασμὸν. «Ὀλίγοι ἰσχύουν νὰ καταλάβωσιν ὅτι δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ἀτιμάζεται ἡ θρησκεία διὰ τὴν ἄτιμον διαγωγὴν τῶν ὑπουργῶν της..... Πολὺ πλειότεροι κατὰ δυστυχίαν εἶναι οἱ συλλογιζόμενοι τοὺς ὀλεθρίους τούτους λογισμούς: «Ἄν ἡ ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς μας διδασκομένη θρησκεία ᾖ ἀληθής, ἔπρεπε πρῶτους αὐτοὺς νὰ πείσῃ εἰς τὰ παραγγέλματά της.... Οὗτοι τοῦτο μόνον διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας καὶ σατράπας τῶν ἐθνῶν, ὅτι κατεστάθησαν Πανοσιώτατοι, Πανιερώτατοι καὶ Παναγιώτατοι σατράπαι τοῦ Χριστιανισμοῦ». Τοιαῦτα φρονήματα, τοιούτους ὀλεθρίους δισταγμοὺς γεννᾷ εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων ἡ κακὴ διαγωγὴ τῶν ἐκκλησιαστικῶν»⁵⁶. «Ὁποίου βίου ἄνδρα χρεωστοῦν νὰ

54. Ἀτακτα 1 με'.

55. αὐτόθ. μγ'.

56. Αὐτόθ. μγ'-μδ', πρβλ. Ἀριστοτ. Πολιτ. σελ. ριη' ἰδ. ἄνωτ. Ὁ Κοραῆς διάκειται ἀσυμπαθῶς πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς τίτλους (πρβλ. Ἀτ. 1, μ'), ἐν δὲ αὐτ. 2, ριη'-ριθ' προτείνει μετὰ τῆς ἐπιφυλάξεως: «Τοῦτο ἔκρινα σημειώσεως ἄξιον ὅχι δογματικῶς, ἀλλ' ὑποβάλλων αὐτὸ εἰς τὴν κρίσιν τοῦ φιλοχρίστου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κλήρου», (σελ. ριθ' ὑποσ.), τὴν καθιέρωσιν τῆς ὀνομασίας «ἐπίσκοπος» καὶ κατάργησιν τῶν ἄλλων τίτλων, θεωρῶν πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι ἡ χρησιμοποίησις τῶν διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν τίτλων με συνθετικὸν «τὸ ἐθνικὸν ὄνομα τῆς ἀρχῆς» καταλύει τὴν ἰσότητά, ἣτις δεόν νὰ ἐπικρατῇ μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν. Ὁ συλλογισμὸς οὗτος τυγχάνει βεβαίως ὑπερβολικὸς, τῶν ὀνομασιῶν τούτων δημιουργηθεισῶν ἐκ τῆς ἀνάγκης ὅπως δοθῇ ὁ τεχνικὸς ὅρος εἰς ἐκάστην βαθμίδα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, ἣτις, ὡς ἀσκοῦσα διοικητικὴν ἐξουσίαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὑπόκειται βεβαίως εἰς τὰς αὐτὰς ἀνάγκας διαβαθμίσεως τῶν ἐν αὐτῇ διοικητικῶν ὀργάνων καὶ ὀνομασίας αὐτῶν, εἰς ἃς καὶ οἰοσδῆποτε ἄλλος διοικητικὸς ὀργανισμὸς.

ἐκλέγωσιν» οἱ ἐκλέγοντες⁵⁷ τοὺς κληρικοὺς, «διὰ νὰ μὴ μακρολογῶ, τοὺς πέμπω εἰς τὰς περὶ ἐκλογῆς συμβουλὰς⁵⁸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου»⁵⁹.

Διὰ νὰ παρεμποδίσῃ δὲ καὶ νομοθετικῶς τὴν εἰς τὸν κλῆρον εἴσοδον προσώπων μὴ μεμαρτυρημένης καλῆς διαγωγῆς προτείνει εἰς τὰς ἀνωτέρω ἀναφερθείσας «σημειώσεις εἰς τὸ προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος» καὶ ἐν συνεχείᾳ τῆς περὶ γνώσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης προτάσεώς του: «...Ἡ Ἐκκλησία δὲν δέχεται ἱερωμένον Λειτουργὸν κανένα... ὅστις δὲν ἐκλέχθῃ διὰ σεμνὴν διαγωγὴν... ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς κοινότητος ἢ παροικίας εἰς τὴν ὁποίαν μέλλει νὰ ἱερατεύσῃ»⁶⁰. Καὶ ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν ἱερέα λέγει: «Μένε ἀμετακίνητος εἰς τὴν ἀγαθὴν μερίδα, διὰ νὰ δοξάζεται ὁ Θεὸς ἐξ αἰτίας τῶν καλῶν σου ἔργων⁶¹. Φρόντιζε μάλιστα νὰ διδάσκῃς τὰ πρόβατά σου τὴν λογικὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ»⁶². Ὀλίγον δὲ κατωτέρω, κλείων τὰ προλεγόμενα εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τῆς Λατινικῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μεταφρασθεῖσαν «Συμβουλὴν τριῶν ἐπισκόπων», γράφει: «Πρόσεχε μάλιστα μὴ νομίσῃς ὅτι οἱ προσφερόμενοι καθημέραν εὐλαβεῖς ἀσπασμοὶ καὶ τίτλοι ἀπὸ τὸν λαὸν πληρόνονται ὥς χρέος εἰς σέ, ἂν σὺ πρῶτον δὲν πληρώσῃς τὰ μεγάλα καὶ ἀπαραίτητά σου χρέη εἰς αὐτόν. Ἄν ἀληθῶς ἐπαγγέλλεσαι διάδοχος τῶν Ἀποστόλων (καὶ ἂν δὲν τὸ ἐπαγγέλλεσαι, δὲν ἦσαι τίποτε), ἀπὸ τὸν λαὸν ἄλλην δαπάνην δὲν ἔχεις νὰ ζητῇς παρὰ τῆς τροφῆς σου καὶ τῶν ἐνδυμάτων τὴν πολλὰ μετρίαν δαπάνην»⁶³ καὶ ταύτην ἀφοῦ σὺ πρῶτον ἀγρυπνήσῃς, κακοπαθήσῃς

57. Περὶ τούτων ἰδ. κατωτέρω.

58. Α' Τιμ. γ' 1-8. Τίτ. α' 5-10.

59. Ἀριστοτ. Πολιτ. σελ. ρκ'. Πρβλ. Θερειαν. ἐνθ' ἄνωτ. σελ. ρλα'. Ἴδε καὶ ἱερ. συνεκδ. σελ. 135 (περὶ τοῦ Α' Τιμ. 5,22).

60. Σημ. εἰς προσ. πολίτ. σελ. 60.

61. Ματθ. ε' 16.

62. Συμβ. τριῶν Ἐπισκ. XX.

63. Πρβλ. Α' Τιμ. στ' 8.

καὶ δαπανηθῆς ὅλος⁶⁴ διὰ τοῦ λαοῦ τὴν σωτηρίαν. Ἀφοῦ δαπανήσης τὴν τόσον βαρεῖαν δαπάνην, ἀφοῦ προβάλης ὅλους τοὺς καρπούς, ὅσους ἀπαιτεῖ ἀπὸ σέ τὸ Εὐαγγέλιον τότε πρόσμενε νὰ σέ γνωρίσῃ καὶ ὁ λαὸς καὶ νὰ σέ σεβασθῇ ὡς ἀληθινὸν ἀποστολικὸν ποιμένα του». Καταλήγει δὲ μὲ τὸ γραφικόν: «Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς»⁶⁵.

Ὅτι δὲ ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ καλὴ διαγωγή εἶναι χρησιμώτερα καὶ ἀναγκαιότερα τῆς μορφώσεως καὶ ὅτι εἷς εὐσεβὴς ἱερεὺς κατορθώσας νὰ ἐπιβληθῇ τοῦ ποιμνίου του δύναται, ἔστω καὶ ἀγράμματος, νὰ εἶναι κοινωνικὸς ἐργάτης καὶ πολλάκις πλέον ἀπαραίτητος ἀπὸ ἓνα μορφωμένον ἀλλὰ ἄγνωστον καὶ ξένον πρὸς τὸ ποίμνιον, καταδεικνύει ὁ Κοραῖς ἐν τῇ σχετικῇ διηγήσει τοῦ «Παπατρέχα»⁶⁶.

Ἡ λ ι κ ί α τ ῶ ν κ λ η ρ ι κ ῶ ν

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἡλικία τοῦ κληρικοῦ ἔχει σημασίαν. Εἰς τὰς ἀνωτέρω «σημειώσεις εἰς τὸ προσωρινὸν πολίτευμα» καὶ παρὰ τὴν «σεμνὴν διαγωγὴν» σημειοῖ ὁ Κοραῖς ὡς ἀπαραίτητον προσὸν καὶ τὴν «σεβαστὴν ἡλικίαν»⁶⁷. καὶ ἐν ὑποσημειώσει: «Οἱ ἀντιπρόσωποι⁶⁸ εἶναι κύριοι νὰ διορίσωσι ρητῶς καὶ τὴν ἡλικίαν. Ὅσον εἶναι προβιβασμένη, τόσον πλέον ὠφέλιμον καὶ σεβαστὴν θέλει καταστήσειν τὴν θρησκείαν»⁶⁹. Καὶ πρὸς ἐπίρρωσιν ἀναφέρει τὸ παράδειγμα τῶν Ρωμαίων ἱερέων, οἵτινες, «κατὰ τοῦ Ρωμύλου τὸν νόμον, ἐδιαλέγοντο ἀπὸ τοὺς ἐπισήμους τὴν ἀρετὴν πολίτας, ἡλικιωμένους ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα⁷⁰ ἔτη»⁷¹.

64. Παρατίθεται τὸ χωρίον Β' Κορ. ιβ' 15.

65. σελ. XXII-XXIII.

66. Ἐν ἀρχῇ τῶν προλεγόμενων εἰς Ὅμηρον.

67. ἐνθ' ἄνωτ.

68. ἐν τῇ Ἐθνοσυνελεύσει.

69. ἐνθ' ἄνωτ. ὑποσ. 2.

70. Διον. Ἀλικαρ. Ρωμ. Ἀρχαιολ. Β' 22 σελ. 279.

71. Ἐνθ' ἄνωτ.

Ἐν δὲ τοῖς προλεγομένοις τῶν Πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ ὡς πέμπτον ἄρθρον τῶν πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ κλήρου προτάσεων του⁷² σημειοῖ: «Δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἀνομοθέτητον οὐδὲ τὸ περὶ τῆς ἡλικίας τῶν ἱερωμένων. Ὁ Ἀριστοτέλης⁷³ ἤθελε τοὺς ἱερεῖς τῶν ψευδοθεῶν γηραλέους· καὶ ὁ Πλάτων διορίζει καὶ τὸν χρόνον εἰς τὰ ἐξήκοντα ἔτη⁷⁴. Δὲν ἔδειξεν ὀλιγωτέραν τῶν ἐθνικῶν πρόνοιαν ἢ ἀληθῆς θρησκεία τοῦ Χριστοῦ περὶ τούτου. Διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν οἱ ἱερεῖς Π ρ ε σ β ὺ τ ε ρ ο ι⁷⁵ καὶ ὠνομάζονται ἀκόμη σήμερον ἀπὸ τοὺς Δυτικούς Χριστιανούς⁷⁶, διότι καὶ πρεσβυτέρων ἀληθῶς ἡλικίαν εἶχαν· ὡς ὠνομάζομεν καὶ τοὺς κοσμικοὺς προεστῶτας Γ έ ρ ο ν τ α ς καὶ Δ η μ ο γ έ ρ ο ν τ α ς, ἐπειδὴ τὴν ἡλικίαν ταύτην ἢ καὶ τῆς ἡλικίας ταύτης τὴν φρόνησιν πρέπει νὰ ἔχωσιν οἱ προεστῶτες. Οἱ διὰ τὴν χρηστὴν διαγωγὴν αὐτῶν ἐκλεγόμενοι ἱερεῖς γίνονται ἔτι σεβασμιώτεροι, ὅταν καὶ ἡ ἡλικία των προσμαρτυρῇ τὴν χρεωστούμενην εἰς αὐτοὺς πίστιν ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς. Τὸ ἔργον τῆς ἐξομολογήσεως μάλιστα δὲν πρέπει νὰ συγχωρῇται εἰς ἱερεῖς νεωτέρους τῶν ἐξήκοντα ἐτῶν, ἂν ὅχι δι' ἄλλο, διὰ τὸ ἀ ν έ γ κ λ η τ ο ν καὶ ἀ ν ε π ί λ η π τ ο ν, τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ ὁ Ἀπόστολος⁷⁷ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἱερωμένων»⁷⁸.

Τὴν ἡλικίαν τῶν ἐξήκοντα ἐτῶν τοῦλάχιστον θέλει ὁ Κοραῆς καὶ διὰ τοὺς ἐπισκόπους. «Ἐπειδὴ ἡ ἀγαμία τῶν Ἀρχιερέων ἐπεκράτησε πρὸ πολλοῦ, ἐσύμφερε καὶ νὰ μὴν ἐχειροτονεῖτο Ἀρχιερεὺς νεώτε-

72. ἰδ. ἄνωτ.

73. Πολιτ. σελ. 221.

74. Πλατ. Νομ. στ' σελ. 759.

75. Α' Πέτρ. ε' 1.

76. Ὑποσημειοῖ τὸ *grêtres*, ὄνομα παραμορφωμένον ἀπὸ τὸ πρεσβύτεροι καὶ τὸ *anciens* «Παλαιοὶ» συνώνυμον τοῦ «Πρεσβύτεροι».

77. Α' Τιμ. γ' 2 καὶ Τίτ. α' 7.

78. Ἀριστ. Πολιτικ. σελ. ρκβ'-ρκγ', πρβλ. Θερείαν. ἔνθ' ἄνωτ. σελ. ρλβ'.

ρος τῶν ἐξήκοντα ἐτῶν. Τὸ ἐπάγγελμα εἶναι τόσον ἱερόν, τόσον ἅγιον, ὥστε μηδὲ συκοφαντίας κίνδυνον ἔπρεπε νὰ φοβῇται»⁷⁹. Ἐν δὲ τῇ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Χίους ἐγκυκλίῳ του σταλείσῃ ἐκ Παρισίων τῇ 12ῃ Ὀκτωβρίου 1822 θέλει τὸν Ἐπίσκοπον «ὅχι πολὺ νεώτερον τῆς ἐξηκονταετίας»⁸⁰.

Ἐγγαμος καὶ ἁγάμος Κληρικός

Ὁ ἔγγαμος ἐφημέριος εἶναι, κατὰ τὸν Κοραῆν, πολὺ προτιμώτερος τοῦ ἁγάμου. Εἰς τὰ ἀνωτέρω περὶ ἡλικίας, συνεχίζων τὰς προτάσεις, προσθέτει ὡς ἔκτον σημεῖον: «Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν (τὸ ἀνέγκλητον καὶ ἀνεπίληπτον) ἐσύμφερε πολὺ νὰ λαμβάνωνται οἱ μέλλοντες νὰ ἱερατεύσωσιν ἀπὸ τοὺς ἔχοντας γυναικὰ καὶ τέκνα πλεόν ἀπὸ τοὺς Μοναχοὺς. Οἱ ἱερομόναχοι ἀρμόζουν πλεόν εἰς τῶν μοναστηριακῶν ναῶν τὴν ὑπουργίαν. Εἰς τὰς πόλεις μεταξὺ κοσμικῶν, οἱ κοσμικοὶ ἱερεῖς εἶναι τόσον πρεπωδέστεροι, ὅσον εἶναι μέλη τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καὶ φροντίζουν ὑπὲρ τῶν πολιτῶν ὡς συμπολιταί»⁸¹. Εἰς προκήρυξίν του δὲ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Χίους, φέρουσιν ἡμερομηνίαν 12 Ὀκτωβρίου 1822, γράφει: «Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ναῶν εὐχῆς ἄξιον ἦτο νὰ προκρίνωνται πάντοτε οἱ κοσμικοὶ ἱερεῖς παρὰ τοὺς ἱερομονάχους· ἢ καὶ, ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ καὶ ἱερομόναχον, νὰ εἶναι τοῦλάχιστον ἐξηκονταετῆς τὴν ἡλικίαν καὶ μάλιστα ἂν μέλλῃ νὰ ἀναδεχθῇ καὶ τῆς ἐξομολογήσεως τὸ ἔργον»⁸². Μετὰ ἓν ἔτος δὲ περίπου, τὸν Ἰούλιον τοῦ 1823, γράφων πρὸς Ἀλέξανδρον Μαυροκορδατον καὶ κρίνων τὰς ἀδιαβουλεύσεις τῶν ἀντιπροσώπων, εὕρισκομένων τότε εἰς Ἄστρος... ὅτι φροντίζουν καὶ περὶ ἐκκλησιαστικῆς διατάξεως», τονίζει τὴν μεγίστην σπουδαιότητα τοῦ θέματος τούτου καὶ συνιστᾷ ὡς ἓν τῶν κυριωτέ-

79. Συμβ. τριῶν ἐπισκ. σελ. 61.

80. Ἐπιστολ. III σελ. 846.

81. Ἀρίστ. Πολ. σελ. ρκγ' Πρβλ. Θερειαν. ἐνθ' ἄνωτ.

82. Ἐπιστολ. III (μετὰ θάνατ. Τόμ. Δ') σελ. 846.

ρων μελημάτων τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως νὰ εἶναι καὶ ὁ νομοθετικὸς καθορισμὸς «τῆς ἐκλογῆς τῶν ἱερατευόντων ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς»⁸³. Καὶ ἀλλαχοῦ σημειοῖ: «Περὶ δὲ τῶν ἱερέων καὶ διακόνων μας, ἐπειδὴ ἔχομεν καὶ κοσμικοὺς, ἱερεῖς καὶ διακόνους, σεμνότερον καὶ συμφερώτερον ἢ θελ' εἶσθαι καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν νὰ ἐδιωρίζοντο μόνοι αὐτοὶ εἰς τὴν ὑπουργίαν τῶν κατὰ πόλεις ἱερῶν ναῶν.. Οἱ ναοὶ μας βέβαια δὲν θέλουν ζημιωθῆν τίποτε, στερούμενοι τοὺς ἱερομονάχους· οἱ δὲ ἱερομόναχοι, θέλουν κερδήσειν πολὺ, ἐλαφρύνοντες τὸν ζυγὸν τῆς ἀγάμίας καὶ τὴν ἀποφυγὴν τῶν κοσμικῶν πειρασμῶν...»⁸⁴. Καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ διδάσκειν ἀρνεῖται ὁ Κοραῆς εἰς τοὺς μοναχοὺς. «Μοναχοὶ διδάσκοντες νέους, μέλλοντας νὰ κατασταθῶσιν πολῖται, εἶναι καθαρὰ ἀντίφασις. Ὁ Μοναχὸς ἐμπορεῖ νὰ διδάξῃ τὸν μοναχικὸν βίον, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸν πολιτικόν⁸⁵, ἀφοῦ μίαν φορὰν αὐτὸς ἐχωρίσθη ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, καὶ ἀντὶ πολιτικοῦ ζώου ἐγένεν ἀληθῶς ζῶον μοναχικόν»⁸⁶.

Κατὰ τοῦ μοναχικοῦ θεσμοῦ καὶ τοῦ ἀγάμου κλή- κλήρου πολλάκις⁸⁷ ἐξεφράσθη ὁ Κοραῆς, παραγνωρίζων προφανῶς τὰς ὑπηρεσίας ἃς προσέφερεν οὗτος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τὸ ἔθνος καὶ τὸν πολιτισμὸν ἐν γένει· ἡ δριμύτης μεθ' ἧς οὗτος ἐκφράζεται δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τῶν παρεκκλίσεων ἐκ τῶν ἀρχῶν τοῦ μοναχισμοῦ αἵτινες εἶχον σημειωθῇ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ αἵτινες εἰς μικρὸν ἢ μέγαν βαθμὸν παρατηροῦνται καθ' ὅλας τὰς ἐποχάς. Ἡ τοιαύτη ὁμῶς παρέκκλισις

83. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 875.

84. Συμβουλὴ τριῶν ἐπισκόπων σελ. 61.

85. κοινωνικὸν κοσμικόν.

86. Ἀριστ. Πολιτ. σελ. οζ', πρβλ. καὶ Θερείαν. ἔνθ' ἄν. σ. ριδ'.

87. Ἰδ. Ἐπιστολ. Ι (Μετὰ θάνατ. Β') σελ. 148, 184 κ. ἐ. ΙΙΙ σελ. 124, 847-848, Ἀτακτ. Ι σελ. ιζ' κέ. μδ', μη'—νά, νστ'—νζ', σελ. κβ'-κε', Ἀριστοτ. Πολ. σελ. ρκθ', κ.π.ἄ. Πρβλ. καὶ Δ' Μπαλάνου ὁ Ἀδ. Κοραῆς περὶ Ἐκκλησ. καὶ κλήρου σελ. 19.

δὲν δικαιολογεῖ τὴν ἀπόρριψιν τοῦ θεσμοῦ τούτου. Παρὰ ταῦτα, λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν τὴν κατάστασιν ⁸⁸ τμήματος ⁸⁹ (μικροῦ ἢ μεγάλου, πάντως ὅχι βεβαίως σύμπαντος) τοῦ ἀγάμου κλήρου τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἔγραφεν ὁ Κοραῆς, δύναται μὲν νὰ συμφωνήσῃ, ὅτι «σεμνότερον καὶ συμφορώτερον ἦθελ' εἶσθαι... νὰ ἐδιωρίζοντο μόνοι αὐτοὶ (οἱ «κοσμικοὶ ἱερεῖς») εἰς τὴν ὑπουργίαν τῶν κατὰ πόλεις ναῶν» οὐχὶ ὅμως καὶ γενικεύων τὰς κρίσεις του νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς ἀγάμους τῆς προσφορᾶς τῶν ὑπηρεσιῶν των πρὸς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἐκκλησίαν καὶ γενικώτερον πρὸς τὴν κοινωνίαν ⁹⁰.

Ἐλαφρότερον ἐκφράζεται ὁ Κοραῆς περὶ τῆς ἀγαμίας τῶν ἐπισκόπων, λέγων: «Εὐχῆς ἄξιον ἦτο νὰ μὴν ἀπεκλείοντο μὴδ' οἱ Ἀρχιερεῖς ἀπὸ τοῦ γάμου, τὸν ὅποιον ἐτίμησαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους μὲ τὸ παράδειγμά των, καὶ ὅχι ὀλιγώτεροι ἀπὸ τοὺς διαδόχους των ποιμένας τῶν ἐκκλησιῶν, μέχρι τῆς τετάρτης καὶ πέμπτης ἑκατονταετηρίδος»⁹¹. Ἀναγνωρίζων ὅμως τὸ ἐπικρατῆσαν καθεστῶς, θέτει τὸ ἀνωτέρω σημειωθὲν κατώτατον ὄριον ἡλικίας τῶν ἐξήκοντα ἐτῶν.

Ἐ κ λ ο γ ῆ τ ῶ ν κ λ η ρ ι κ ῶ ν

Ἡ ἐ κ λ ο γ ῆ τ ῶ ν κ λ η ρ ι κ ῶ ν δέον νὰ γίνεται τῇ συμμετοχῇ τοῦ λαοῦ, «διὰ τῆς ἐκουσίου καὶ ἀδεκάστου... ψήφου» ⁹² αὐτοῦ. Εἰς τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν

88. Κατὰ τῆς ἀργίας τῶν μοναχῶν ἔστρεφε κυρίως τὰ βέλη του ὁ Κοραῆς. Πρβλ. Ἑλλην. Βιβλιοθ, 3, λστ'-λζ', 13 ρλ' καὶ ἀλλαχοῦ. Πρβλ. καὶ προηγ. ὑπόσημ.

89. Ὁ Κοραῆς ἀνεγνώριζε καὶ ἐξαιρέσεις καθὼς καὶ τὴν σημασίαν τοῦ μοναχισμοῦ κατὰ τοὺς πρώτους Χριστιανικοὺς αἰῶνας. Πρβλ. Ἐπιστ. I (Μετὰ θάνατ. Β'.) 148

90. Καὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ διδασκάλου (ὅχι βεβαίως τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ) ἀποκλείει τοὺς μοναχοὺς ὁ Κοραῆς. Πρβλ. Θερειαν. ἐνθ' ἀνωτ. Γ' ριγ'-ριδ'.

91. Συμβ. τριῶν ἐπισκόπων σελ. 61.

92. Σημ. προσωρ. πολίτ. σελ. 62.

ἐγκύκλιον αὐτοῦ (Ὀκτώβριος 1822) γράφει: «Ἡ ἐκλογή τοῦ ἱερέως ἢ ἐφημερίου ἐκάστης παροικίας, πρέπει νὰ γίνεται ἀπὸ τοὺς παροίκους, ἡγουν ἐκείνους, ὅσοι συνειθίζουν νὰ ἐκκλησιάζονται ὅπου αὐτὸς ἐφημερεύει»⁹³. Τὸ ἴδιον ἔτος εἰς τὰς «σημειώσεις εἰς τὸ προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος» ἐζήτη καὶ τὴν εἰσαγωγὴν σχετικῆς διατάξεως εἰς τὸ σύνταγμα, ἣν οὗτος διέτύπου οὕτω: «...Ἡ Ἐκκλησία δὲν δέχεται ἱερωμένον λειτουργὸν κανένα, ὅστις... δὲν ἐκλέχθη...ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς τῆς κοινότητος ἢ παροικίας εἰς τὴν ὁποίαν μέλλει νὰ ἱερατεύσῃ»⁹⁴. Ἡ πολιτεία δὲ δὲν δύναται νὰ ἐνοχλήσῃ «τὰ ὁποῖα ἔχουν αἱ κοινότητες τῶν κατὰ πόλεις καὶ χώρας πολιτῶν δίκαια νὰ ἐκλέγωσιν αὐταί...τοὺς ἱερεῖς των»⁹⁵. Τὴν τοιαύτην ἐκλογήν ἐβλεπεν οὗτος ὡς ἐπαναφορὰν εἰς τὸ ἀρχαῖον πολίτευμα τῆς ἐκκλησίας, καθ' ὃ δὲν ἐχειροτονεῖτο «καμμίας τάξεως ἱερωμένος χωρὶς τὰς ψήφους τοῦ λαοῦ»⁹⁶.

Ἰδιαιτέρας προσοχῆς χρήζει ἡ ἐκλογή τῶν ἐπισκόπων⁹⁷, ἣτις δέον νὰ γίνεται καὶ αὕτη ὑπὸ τοῦ λαοῦ. «Κυπριανός, Ἀθανάσιος καὶ Ἀμβρόσιος ἐκλέχθησαν ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ ἐστάθησαν ἐξαίρετοι ποιμένες καὶ οἱ τρεῖς, διότι φωνὴ λαοῦ φωνὴ Θεοῦ»⁹⁸. Ἐν δὲ τῇ ἀνωτέρῳ πολλάκις μνημονευθεῖσῃ Ἐγκυκλίῳ τοῦ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Χίους γράφει: «Τὸν Ἀρχιερεὰ δὲ πρέπει νὰ δεχθῇτε μὲ νόμον ἀπαράβατον νὰ μὴ δέχεσθε εἰς τὸ ἐξῆς κανένα πεμπόμενον ἔξωθεν, ὅχι μόνον ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ μηδ' ἀπὸ τὸν οὐρανόν»⁹⁹. Ἡ πολιτεία πρέπει νὰ τὸν ἐκλέγῃ πρῶτον

93. Ἐπιστολ. III σελ. 845-846.

94. σελ. 60. Πρβλ. ἀνωτέρω καὶ Πολιτ. Ἀριστολ. σελ. ριη'.

95. Προσωρ. πολίτ. ἐνθ' ἀνωτ. πρβλ. καὶ σελ. 61.

96. Ἑλλην. Βιβλιοθ. 14 σελ. με'.

97. Προσωρ. πολίτ. σελ. 61, Ἐπιστολ. III (Μετά θάνατ. Δ') 845.

98. Ἐπιστολ. I σελ. 185.

99. Διὰ τῶν γραμμῶν τούτων ὑποδηλοῦται πλὴν τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ μόνον ἐκλογῆς τῶν ἐπισκόπων καὶ τὸ αὐτοκέφαλον, περὶ οὗ ἀλλαχοῦ σαφέστερον ὁμιλεῖ.

Χῖον, δεύτερον στολισμένον μὲ Παιδείαν. Οὕτω κάμνοντες ἀκολουθεῖτε τὴν πρᾶξιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ὅτε οἱ ἱερωμένοι ἐκλέγοντο ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ τοὺς πολίτας εἰς τοὺς ὁποίους ἔμελλαν νὰ ἱερατεύωσι. Καὶ ἂν σᾶς ἐναντιωθῇ κανεὶς ἢ καὶ σᾶς ἀφορίσῃ περὶ τούτου, πολὺ πλεον δίκαιον ἔχετε νὰ τὸν ἀφορίσετε σεῖς, ὡς παραβάτην τῶν ἀρχαίων κανόνων¹⁰⁰. Διὸ νὰ γίνεται ἡ ἐκλογὴ νόμιμος, ἰδοὺ πῶς ἐπεθύμουν νὰ ψηφίζεται ὁ Ἀρχιερεὺς. Τριακόσιοι πολῖται (μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ δημογέροντες καὶ δώδεκα ἱερεῖς) συγκαλεσμένοι ἀπὸ ὅλας τὰς τάξεις τῶν πολιτῶν, διαλέγουν ἐξ αὐτῶν πεντήκοντα καὶ ἓνα, καὶ οὗτοι ὁ εἷς καὶ πεντήκοντα ἐκλέγουν μὲ τῶν πλειόνων τὴν ψῆφον τὸν μέλλοντα ν' ἀρχιερατεύσῃ»¹⁰¹.

Τέλος τόσον ὁ Ἀρχιερεὺς ὅσον καὶ ὁ ἱερεὺς δέον νὰ ᾧσιν ἐντόπιοι¹⁰².

Αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας

Ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ εἶναι αὐτοκέφαλος¹⁰³ καὶ ἡ διοίκησίς της δημοκρατική. Τοῦτο θέτει ὁ Κοραῆς ὡς πρῶτον ἄρθρον εἰς τὸν ἐν τοῖς προλεγομένοις τῶν Ἀριστοτέλους πολιτικῶν «καταστατικὸν χάρτην» οὗ ἄνωτέρω πολλάκις, ἐμνημονεύσαμεν. «Τοῦ ἕως τὴν ὥραν ταύτην ἐλευθερωθέντος μέρους τῆς Ἑλλάδος ὁ κληρὸς δὲν χρεωστεῖ πλεον νὰ γνωρίζῃ ἐκκλησιαστι-

100. Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ Κοραῆς ἐκφράζεται ἐνταῦθα λίαν δριμέως. Δέον νὰ ληθῇ ὅμως ὑπ' ὄψιν τὸ ὕφος καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ Κοραῆ, ἡ ὀξύτης τῶν ἀγώνων εἰς οὓς οὗτος εἶχεν ἐμπλακεῖ καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ ἐν γένει, καθ' ἣν, ἐνεκα τῆς καταχρήσεως καὶ συχνότητος τοῦ ἀφορισμοῦ, εἶχεν ἐκπέσει οὗτος τῆς ἀρχικῆς σημασίας του. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐκφράζεται ὁ Κοραῆς καὶ ἀλλαχοῦ. Πρβλ. Μετὰ θάν. 2,150 κ.έ., ὅπου διὰ τῶν γραφομένων ὑπὸ τοῦ Κ. λαμβάνομεν ἰδέαν τινὰ περὶ τῆς κρατούσης τότε ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως καὶ τῶν καταχρήσεων ἐξουσίας τῶν ἐπισκόπων εἰδικώτερον.

101. Ἐπιστολ. ΙΙΙ 846. Ὡς γνωστόν, τὴν συμμετοχὴν τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν Ἐπισκόπων διατηρεῖ ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου καὶ ἕτεροι ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι.

102. Ἐπιστολ. ΙΙΙ 846, 847 κ.ά.

103. ἰδὲ καὶ ἄνωτ. ὑποσ. 88.